

oder im Flur als Aufbewahrungsort allerlei Altsachen oder Speisen. — *Schemel*. Pimitive vierbeinige Holzchemel werden vom Volke selbst erzeugt und dienen im Bauernhause vielerlei Zwecken, bei der Arbeit und beim Ausruhen, auch als Spielzeug der Kinder. Es kommen auch hundertjährige Stücke vor.

Székeles vagy Szakálos?

Ilyen című cikkében (EPhilK. 61, 249) Mollay Károly legutóbb azon felfogásának adott velem szemben kifejezést, hogy Sopron egyik a 15. század elején hivataloskodott magyar származású polgármesterének eredeti magyar neve nem *Szakálos Péter*, hanem *Székeles Péter* volt. Eismeri ugyan, hogy ilyen magyar nevek, mint *Németes*, *Horvátos* nincsenek, de mégis azt állítja, hogy a kérdéses név német változatai a *Székeles* név létezését bizonyítják. Okoskodása azonban már ezen a ponton is hibás, mert hiszen a német névváltozatokból csak abban az esetben lehetne esetleg valami magyar *Székeles* névalakot kikövetkeztetni, ha lett volna ilyen magyar családnév. Ilyen magyar családnév azonban nem is lehetett, mert hiszen valami személynév előtt az ilyen jelzőnek mint *németes* vagy *székelyes* semmi értelme sincs. Így tehát a német névváltozatok semmiképp sem tanúsíthatják egy ilyen magyar családnév meglétét.*

Mivel tehát ilyen magyar családnév nem lehetett, nyilvánvaló, hogy Mollaynak hibásan kellett okoskodnia, ha a német névváltozatokból ilyen lehetetlen magyar nevet sikerült kihámoznia. Ez így is van. A kérdéses név második szótagját ugyanis soproni német iratokban *e*-vel, *ä*-vel és *a*-val írták. Ilyenformán: *Zekeles*, *Zekellesch* és *Zekalisch*, *Zekallesch* vagy pedig elvonással: *Gelesch* és *Galesch*. Mollay szerint az *a* ezen névváltozatokban nyílt *e*-t jelöl. Ebben a feltevésben azonban két hiba van. Az első az, hogy a soproni német nyelvjárásban a 15. század idején már semmiképp sem volt nyílt *e* hang (*a* lett belőle); a második hiba az, hogy a zárt *ä*-ből (a feltételezett *Székeles* név második szótagjában ez a hang szerepelt volna) a németben soha semmi körülmények között nem lett volna nyílt *e*.

Az a hang, amelyet Sopronban *e*-vel és *a*-val is jelölhettek, csak *a* lehetett. Ennek a magyarázata a következő: Bajor nyelvjárásokban (és így a soproni hienc nyelvjárásban is) az ófelnémet-

* Időközben alkalmam volt ezen kérdéstről Mészöly Gedeonnal, régi nyelvünk egyik legkiválóbb ismerőjével, is beszélgetést folytatni. Szerinte is ilyen magyar családnév, mint *Székelyes* nem lehetett, mert ennek a szónak személyekkel kapcsolatban a régi nyelvben legjeljebb az a jelensége lehetett volna: „székely párti”. Ilyen elnevezés pedig történeti képzeltség.

kori *a* még a középfelnémetkor elején labializálódott, vagyis *o* lett belőle, amely hangot azonban természetesen továbbra is *a*-val írták; az *ei* > *ai* és az *ou* diphthongusból, továbbá a másodlagos umlaut *ü*-ből azonban ugyanakkor illabiális *a* fejlődött, de ezt a hangot nem *a*-val írták, hanem történeti helyesírással, de mégis többnyire *e*-vel, mert hisz a másodlagos umlaútból keletkezett *a* fordult elő a nyelvben a leggyakrabban. Idegen származású nevek leírásánál, amelyekben az illabiális *a* hang előfordult, az íródeákok ugyanígy jártak el, vagyis az *a*-t többnyire *e*-vel írták.¹ A latinos képzettségű íródeákok azonban néha okoskodtak és az idegen nevek illabiális *a*-ját néha a latin írásnak és ejtésnek megfelelően *a*-val is leírták, mert hisz az *e* betű természetesen a zárt *ä* hang jelzésére is szolgált. De *a*-val írták volna le az illabiális *a*-t az esetleges nem bajor nyelvjárást beszélő íródeákok is. Ilyenformán persze azok az idegen nevek, amelyekben illabiális *a* fordul elő, nagyon változatos alakban jelennek meg a Nyugatmagyarországra vonatkozó középkori német írásokban. Például *Szalonak* német nevét (*slānīn*), amely a magyar *szlounuk* alakból származott,² ilyenformán írják le: *Stening*, *Schlāning*, *Schlaning* és *Schlaining* (ez utóbbi alak állandósult).

Ezek szerint tehát az a hang, amelyet Sopronban a *Zekalisch* stb. névváltozatokban *a*-val és *e*-vel, *ä*-vel is jelöltek csak illabiális *a* lehetett. Ezzel megszűnt a lehetősége annak, hogy ezt a nevet valami lehetetlen magyar *Székeles* névalakból származtassuk. Mivel pedig magyar íródeákok a soproni polgármester nevét két ízben (!) egymástól független hallomás után *Szakálós*-nak írták,³ nyilván ebből a névalakból származtak a német névváltozatok is. Ilyenformán ez a származtatás tulajdonképp már több mint feltevés. Ennek ellenére Mollay szerint ennek a származtatásnak jelentős akadályai vannak. Lássuk tehát ezeket!

1. Szerinte „a *Zakalus* alakból a *Za*-t nem érezhették előljárónak, a *Zakalus* alakból tehát a *Galas* változatot így megmagyarázni nem lehet“. Tévedés! A hangsúly ugyanis ennél a névnél a németben a második szótagra tolódott el, amit M. is feltenni kénytelen; ennek következtében az első szótag eredeti *a* hangjából az ejtésben szükségszerűleg *æ* fejlődött. Az ilyenformán származott *tsákálaš* ejtési alakból az első szótagot a *ze* praepositíóként igazán

¹ Ez az ú. n. *Schreiberetymologie*. Ezt a terminust azonban Schwartz Elemér hibásan íróetimológiának fordította le, amit tőle Mollay is átvett. Helyesen történeti helyesírásról, illetve esetleg íródeák-etimológiáról beszélhetünk a magyarban.

² V. ö. Moór, Westungarn im Mittelalter. 1936, 120.

³ Ezek: 1414: Petrus dictus (!) *Zakalus* magister Civium (HazOkm. III. 297): az oklevelet a győri káptalan állította ki. — 1417: Petrus *Zakalos* magister civium (Házi I. 2, 126): az oklevelet Borbála királynő kancelláriája állította ki Budán. — A *Z* ezen magyar adatokban természetesen sz-nek olvasandó.

könnyen elvonhatták. A hangsúly eltolódásának az oka az a körülmény volt, hogy a magyar név második szótagjában hosszú *á* szerepelt. Ellenben azt M. megmagyarázni nem tudná, hogy az általa feltételezett *Székélös* (helyesebben: *Székélös*) névváltozat átvételekor miért következett volna be a németben hangsúlyeltolódás; mert hisz a feltett változat alapján a németben *Zekles(ch)* alakot kellene várnunk.

2. Igaz, hogy a *Szakálos* névalakból az egyszer előforduló *Czeclus* névváltozat nem származott volna. De igenis származhatott a hibásan leírt vagy olvasott — többször is előforduló — *Czeke-lusch* változathól: a *Czeclus* változat a kir. tárnokmesternek egy Budáról keletezett — tehát nem soproni kiállítású — 1422-i oklevelében van meg.

3. Mollay szerint: „Ha a családnevünk magyarul *Szakálos*-nak hangzott volna, a németben, az adatok nagy számára való tekintettel feltétlenül **Zokolosch ~ *Zokolusch ~ *Zokolesch* változatokat kellene közöttük találnunk“. Miért írta vajjon le ezt a furcsaságot kétszer is Mollay? Bizonyára azért, mert homályosan emlékezett rá, hogy bajor nyelvjárásokban az *a*-ból *o* fejlődött. Ez igaz; csak hogy ez a hangváltozás a mi soproni polgármesterünk kora előtt 200—250 évvel következett be, amikor még sem Sopron városa nem létezett, sem örökletes családnevek nem voltak a magyarban...

Megállapíthatjuk tehát, hogy a *Székeles* családnév nemcsak a magyarban nem létezett, hanem a német változatok sem származtathatók ebből a feltett névalakból. Ellenben Mollaynak az eredeti m. *Szakálos* névváltozatra felhozott kifogásai végig hibás okoskodáson alapulnak.⁴

Moór Elemér.

(Deutscher Auszug). Székeles oder Szakálos?

Jener Laut, der um 1400 in Ödenburg sowohl mit *e*, *ä* als auch mit *a* geschrieben wurde, kann nur *a* gewesen sein; somit kann der Name *Zekalesch ~ Zekelesch* usw. mit Mollay von einer — schon an und für

⁴ Ezen cikket eredetileg az EPhilK. szerkesztőségének küldöttem be, ahonnan a folyóirat modern nyelvi résznek szerkesztője csakhamar visszaküldte bizonyos kritikai megjegyzések kíséretében, amelyeket ép ezért helyesnek tartok itt közzétenni: „Az EPhilK. számára beküldött hozzászólását — írja Eckhardt — nem közölhetem, mivel Mollay cikkének legfontosabb adatait figyelmen kívül hagyja és abból indul ki, (Székeles nincs!), aminek éppen Mollay az ellenkezőjét bizonyította be. A cáfolatnak akkor volna értelme, ha Mollay minden egyes történeti okmányokból mérített adatát mint téves olvasatot sikerülne bebizonyítania“. — Azok, akik előbbi cikkemet tényleg elolvasták — azt hiszem — bizonyára helyeslik eljárásomat, hogy ezzel a kritikával vitába nem szállok. A magam részéről ezek után mindenesetre nagy érdeklődéssel várom, hogy Mollay viszonzásában miként fogja szerkesztőjének franciás könnyedségű szakértelmét igazolni tudni.

sich unmöglichén — ung. Namensform *Székélös nicht hergeleitet werden. Die Grundlage der d. Namensform ist ung. Szakátos: die von Mollay gegen diese Herleitung erhobenen Einwände sind nicht stichhaltig.

Egy turkológus rosszul sikerült portyázásai

Olvasóink figyelmét felhívjuk Németh Gyulának „Turkológiai portyázások“ című cikkére, amely a MNy. legutóbbi számában jelent meg (XXXIV. 60—63.). Ebből a cikkből ugyanis egészen világosan kitűnik, hogy Németh Gyula a hiung-nu és hun azonosság vitájában most már az állérvekből is kifogyott és csupán azért ír, hogy valamit mégis mondani lássék. Bár elismerem, hogy ez számára kínosan keserves dolog lehetett, mégis meg kell állapítanom, hogy a nagy igyekezetben ez alkalommal már a ténybeli igazságtól is elkanyarodott. Ezt írja ugyanis: „Moór Elemér... elismeri, hogy alapjában félreértette Hirth bizonyítását“. Én azonban ezt írtam: „A hiba itt az, hogy minderről (amit t. i. Németh állított) Hirthnek Ueber Wolga-Hunnen und Hiung-nu' c. alapvető tanulmányában, amelyre én hivatkoztam, egy árva szó sincs.“ Németh Gyula úgy látszik ebben az esetben is csupán egy vágyálmát tévesztette össze a rideg valóval... Aki egybeveti az én cikkemet Németh Gyulának ezen ú. n. viszonzásával, az rögtön észreveszi, hogy cikkem megállapításaira vonatkozólag Németh Gyula semmiféle érdemleges ellenvetést tenni nem tudott, de a neki feltett kérdésekre sem adott választ, úgyhogy ezen felszólalása mellébeszélésnél és fölényeskedéssel kapcsolatos kertelésnél egyebet nem tartalmaz a vitatott kérdésre vonatkozólag.¹

Nem csekély meglepetésemre, Németh Gyula ezúttal még „A magyar nép eredete“ című tanulmányomra is célzást tesz, amelyről pedig neovámberistáink eddig csodálatos egyértelműséggel tudomást sem akartak venni. Csak azt nem értem, hogy miért haragszik Németh Gyula erre a munkámra is, amikor pedig ebben az ő keletiesen virágos stílusa szerint

¹ Csupán azt ígéri, hogy legközelebb az állítólagos Irnek név állítólagos török alapszaváról bővebben fog szólni. Megkérném azonban — most már harmadszor —, hogy egy füst alatt az állítólagos török -nak képzőről is emlékezzék meg néhány konkrét példa alakjában...

Mivel a kínai forrásoknak a hiung-nu népre vonatkozó adatait De Groot tette közzé, én szükségszerűleg rá hivatkoztam. Németh tehát De Grootot már korábbi cikkében is alaposan leszólta, hogy ily módon megállapításaimat a hozzánemértő hívek szemében legalább valamennyire gyengítse; ezenkívül Franke „olvasataira“ hivatkozott, mint amelyek a hiung-nu névnek a hun névvel való azonosítását lehetővé teszik. Miután Franke olvasatainak mibenlétét legutóbb megvilágítottam, ezekről Németh Gyula most már hallgat, de ehelyett Karlgren és Pelliot-t magasztalja, mint akiket állítólag ő követett. De mindenesetre igen nagy zavarba jönne, ha azokat az állítólagos jobb olvasatokat le is kellene írnia. Ezek t. i. ismét csupán csak az ő fantáziájában léteznek, de a valóságban nem.